

ZORA

GLASILO KATOLIŠKO- NARODNEGA DIJAŠTVA

LETNIK XIV. ŠT. 8.

:: :: PRILOGA :: ::
SREDNJEŠOLEC.

UREDNIK M. BOŽIČ.

ZORA IZHAJA VSAK MESEC
20EGA TER STANE CELO-
LETNA NAROČNINA K 4^{.-},
:: ZA DIJAKE K 2^{.-}. ::

KATOLIŠKA TISKARNA, LJUBLJANA.

Vsebina:

	Stran
Za križ, proti križu!	113
O pomenu grškega pouka na srednjih šolah. Spisal J. Osana (Dalje)	114
Poslednji poljub. Zložil Koljcov — Ivan Mazovec	118
Resolucije zagrebškega sestanka (Konec)	118
Agrarno vprašanje — kako nastalo, kako ga rešiti. Ing. J. Rataj	121

Visokošolsko dijaštvo:

Lvovsko vseučiliško vprašanje. Spisal France Fr. Stelè. — O živinozdravniški visoki šoli. — Simpatični češki „Novi vek“. — Število slušateljev na avstrijskih vseučiliščih v zimskem tečaju	124—128
---	---------

Glasnik:

Odbor „Danice“. — „Zarja“. — Slovenska dijaška zveza	128
--	-----

Priloga „Srednješolec“.

Socijalno vprašanje in srednješolsko dijaštvo. J. D.	57
Domotožje. J. Saviljev	59
O svetovnem nazoru	59

Srednješolsko dijaštvo:

Šola in narodna vzgoja. V. P. — Svobodomiselnost v praksi. — Iz Gorice	61—62
--	-------

Razno:

Uredniška listnica. — Ocena gradiva. — Trnje in cvetje iz „Svobode“. — „Omladina“	63—64
---	-------

Slovenska dijaška zveza, Ljubljana, Franciškanske ulice. — Slovensko kat. akademično društvo „Danica“, Dunaj, VIII., Schönbornngasse 9, IV., 24. — Slovensko katol. akademično
 ♦♦ društvo „Zarja“ Gradec, Leechgasse 30. ♦♦
 Uredništvo „Zore“: phil. Mirko Božič, Dunaj, IX., Waisenhausgasse 16. ♦♦

Naročnina naj se blagovoli pošiljati potom čekov pošt. hran., ali pa po nakaznici na upravništvo „Zore“, Ljubljana, pisarna Katoliške tiskarne.

Izdajatelj in odgovorni urednik: Ivan Podlesnik.

Rojaki!

Podporno društvo za slovenske visokošolce na Dunaju, ustanovljeno ob vladarski štiridesetletnici leta 1888., slavi letos dvajsetletnico svojega obstanka.

Tiho in brezhrupno bo to slavlje, kakor je tiho delovanje tega prepotrebne-
nega društva. A to slavlje naj bi bilo vsaj povod, da bi se ga rojaki v domovini
in drugod v izdatnejši meri spominjali z obilnimi darovi. Vemo sicer, da je na-
rodni davek ogromen, a pomisliti je treba, da skrbi naše društvo za najbolj-
še, za našo mladino, za našo bodočnost.

V vseh strokah nam nedostaja duševnih delavcev in na mero-
dajnih mestih se često izgovarjajo, da ni potrebnih moči na razpolaganje, ako
zahtevamo, kar nam gre. A marsikateremu visokošolcu upade pogum, da opeša
in omaga malo pred ciljem, kerga je potlačila in oslabil revščina. Zakaj poleg
vseh težkoč, s katerimi se borijo slovenski visokošolci, poleg preziranja s strani drugorodnih tova-
rišev in poleg zapostavljanja od strani višjih je revščina naj-
hujša sovražnica, ker slabi duševne in telesne sile.

In revna ter potrebna je pretežna večina slovenskih visokošolcev! Vsak
mesec trka 70 do 80 prosilcev na naše duri in odbor je včasih v največji zadregi,
ker bi rad pomagal, pa ne more, ker so mu prepričlo odmerjeni denarni pomočki.
S strahom opazujemo, kako se od leta do leta krčijo dohodki, draginja v velikem
mestu pa je vedno večja.

Zato se obračamo danes do vseh rojakov z izrečno prošnjo, naj se nas v
obilni meri spominjajo za naš jubilej. Zlasti pa pozivljamo vse tiste,
ki so svoj čas uživali dobroto našega društva, naj se spom-
nijo tistih časov in naj se oddolžijo vsaj deloma, ker tako
pomagajo drugim, da dosežejo svoj cilj. Okolo 1500 poročil in položnic
smo razposlali o Božiču; kdor se še ni odzval, naj poišče položnico in jo uporabi
ali pa naj pošlje svoj prispevek na naslov društva, ki ima svoj sedež v pisarni
blagajnika gospoda dr. Kl. Seshun-a, dvornega in sodnega odvetnika na Du-
naju, I. Singerstrasse 7.

Na Dunaju, meseca maja 1908.

Odbor Podpornega društva za slovenske visokošolce.

* * *

Prejeli smo sledeče: »Starešinstvo« ne deli nobenih »daril«; pač pa
daje kakor Radogoj brezobrestna posojila, ki jih bo tudi treba vrniti. Seveda od
tistih jih ne bo zahtevalo, ki ničesar ne bodo imeli, kar pa menda velja povsodi
v svetu.

»Starešinstvo« nadalje ni dolžno dajati posojil visokošolcem, ki z besedo
in dejanjem delujejo proti namenom in vzorom »Leonove družbe«.

* * *

Grobovi tulijo . . . (Oml. I. V. št. 2.) Človek se kar ustraši takega naslova,
ker se nehote spomni na druge, na — ove, o katerih navadno pravimo, da
tulijo. Srce nas boli, da se piše našima dragima tovarišema semeniščnikoma taka
posmrtnica. »Grobovi tulijo«, s tem je izraženo vse sočutje in sožalje, ki ga je
imel dopisnik ob izgubi naših tovarišev; drugi del posmrtnice — povsem nepo-
treben — pa jasno kaže, s kakim namenom je pisana. Čemu se vendar zaleta-
vate v semenišče in njegovo vodstvo, ako pišete nagrobnico tovarišu? Ako pa
že poročate, poročajte resnico in nikar jih ne polagajte v grob več, nego jih je
umrlo. 24 slov. tov.-abit. je leta 1903. dovršilo mariborsko gimnazijo. Od teh je
bilo enajst (vi pravite 13!) tov.-semeniščnikov. Umrli so izmed vseh že štirje;
vsi drugi še se veselijo življenja, a vi ste jih neusmiljeno pokopali že sedem. Med

umrlimi sta dva semeniščnika in dva nesemeniščnika! Bridka je res izguba štirih tovarišev, a tako strašno še ni, da bi grobovi tulili. Naj Vam bo torej, blagi rajni tovariši, zemljica lahka in v sladkem spanju naj Vas ne motijo oni, ki ob grobovih tulijo!

Tov.-semeniščnik.

Secesija iz Slovenije. Gorenjci so bili prvi, ki so vrgli raz sebe krinko, pod katero lovi radikalizem kaline: nadstrankarstvo, privatnost vere. Pod geslom »Vsi napredni elementi v boj proti klerikalizmu!« so sklenili osnovati svoje gorenjsko ferjalno društvo. Izrekli so možato besedo: zakaj bi v letih akademičnega študija zabavljali črez vse, kar je ali diši liberalno, potem pa sedli k liberalnemu koritu? To je, kar smo vedno očitali radikalizmu, v tem tiči največja hinavščina tega sistema. Sedaj so čuli resnico iz lastne srede, tudi »starejši tovariši«, ki še dihalo radikalno, a so že začeli misliti bolj pošteno, namreč liberalno. Da se je pri tem milo storilo »Omladini«, razvidimo iz članka, ki govori o tej zadevi. Sentimentalnost radikalcev je še bolj umljiva onemu, ki ve n. pr. za križev pot neke gorenjske Prosvetne knjižnice. — O Veliki noči ni namreč več vstala po krčevitem smrtnem boju, splošna želja (radikalcev) je, da naj se pozabi, da je eksistirala. — Kjer se ne dela s poštenimi sredstvi, ni božjega blagoslova, zato tudi radikalna drevesa ne bodo zrasla v nebesa.

»Omladina« in »Svoboda« pozivljeta dijake in javnost, naj jo podpirajo: Somišljeniki, prijatelji! Naročite »Zoro«, to bodi častna dolžnost vsakega! Ne podpirajte nasprotnih časopisov. Naročajte le katoliške časopise! Kdor le more, naj žrtvuje naročnino za »Mladost« (Fr. Terseglav, Ljubljana, Katoliška tiskarna; letno 2 K) in za »Luč« (uprava »Luči« Zagreb, Kaptol 27, letno za dijake 2 K, za ostale 4 K).

Za križ, proti križu!

Na zadnjem avstrijskem katoliškem shodu je govoril dr. Lueger vsem iz srca, ko je izdal geslo: »Katoličane je minila potrpežljivost. Boj terorizmu na visokih šolah! Enake pravice katoliškim dijakom!« In dvignil se je obrezani in neobrezani Izrael, čudeč se, odkod prihaja ta tuj, obupen glas. Doslej so profesorji nemoteno sramotili vero in Boga, rogali se vsemu svetemu. Svoboda je v nevarnosti! Vsi na krov! Protest, interpelacije. Minister potolaži razburjene duhove — med katoliškim ljudstvom pa še tli. Tedaj se drzne inomoški profesor Wahrmund na javnem shodu nečuvено žaliti katoličane. Zve se, kako je zlorabljal svojo svobodo poučevanja, da je suval pri predavanju v blato najsvetejše tajnosti katoliške cerkve. Spiše brošuro, v kateri sramoti na neprimerno ciničen način katoliško moralo, katolištvo sploh. V katoliških Tirolcih tedaj vzkipi jeza, izražena v neodjenljivem klicu »Proč s sramotilcem«, isto ponavljajo milijoni katolikov. Papeški nuncij protestira, da bi predaval tak človek cerkveno pravo. Najvišje sodišče spozna, da je Wahrmund žalil v državi priznано veroizpovedanje. Vihar se noče poleči. Tedaj ustavi ministrstvo Wahrmundova predavanja za letošnji tečaj na sklep pravne fakultete. To pa ni dijakom prav, ki preté s stavko, ker se je Wahrmunda s tem očitvidno kaznovalo. Slovanski svobodomiselni dijaki pa se pridružujejo nemškim kolegom.

Pri teh dogodkih ne moremo, ne smemo ostati brezbrizni.

Hud boj se je začel, ljutejši kot kdaj, za križ in protikrižu. Vodila ga bo otrovana, naduta inteligenca proti vernemu, zdravemu ljudstvu.

Boj proti »klerikalizmu« združuje vse še tako nasprotne elemente. Radikalen Čeh in nemški nacionallec si poda jeta roko. Birokrat pozdravlja kot soborilca zapeljanega socialnega demokrata-delavca.

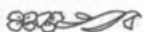
V tem boju ne smatrajo katoličanov za enako-pravne. Katoliški dijaki nimajo na vseučiliščih istih pravic, ne bi se smeli organizirati, njih prepričanje in prepričanje ogromnih množic sme vsak žaliti.

V tem boju odrekajo obstojno pravico Cerkvi. Cerkev sme braniti svojo posest. Le to je storil papežev nuncij. Ako bi

kdo napadel in blatil n. pr. nemško dinastijo, gorje mu! Ako pa podlo psuje papeštvo, ga ščiti svoboda znanosti. Nedoumno nam je, kako so mogli označiti celo nekateri katoliški krogi nuncijsvo intervencijo za nepriemno. Nuncijsva dolžnost je, da brani interese cerkve v državi, v njem vidi katoliško prebivalstvo zastopnika sv. očeta in z vso pravico pričakuje tudi od njega dejanske in moralne pomoči.

Boja ne bijejo z orožjem razuma, temveč z zlobo in strastjo. Najboljši dokaz za to je Wahrmondova brošura. Odgovoril mu je univerzitetni profesor L. Fonck v brošuri: *Katholische Weltanschauung und freie Wissenschaft* (Innsbruck 1908. Felizian Rauch). Fonck tu Wahrmondusijajno dokaže, da ni uporabljal prvotnih virov, rabil enostransko največ protikatoliške vire, da je napačno citiral, dejstva zavijal. Svojih virov: grofa Hoensbroeche in Häckla ne citira. »Res, znanstveno delo, ki bije v obraz vsem zahtevam prave vede!« (Str. 46.)

Vse kaže, da se bližamo resnim časom. Boriti se bomo morali tudi že sedaj in zlasti pozneje v življenju. Svarilen zgled nam bodi Wahrmond. Bil je član Leonove družbe, gnal ga ni iz društva razum, nego strast, tako je blodil vedno dalje v temo Pustimo malenkosti, naši cilji so višji. Oklenimo se trdno svete katoliške cerkve, urimo svoje duševne sile, ker zmagali bomo le z božjo pomočjo in svojo duševno premočjo. Brezverska znanost, ki zaupa le lastni sili, stoji na slabih tleh, ker »quantum quis amat ecclesiam Dei, tantum habet de Spiritu Sancto — ubi ecclesia ibi Spiritus et omnis gratia. (Avguštin.)

O pomenu grškega pouka na srednjih šolah.

Spisal J. Osana. — Po predavanjih univ. prof. dr. v. Arnima. — (Dalje.)

Nikakor se ne sme jemati prestavam one vrednosti, ki jo imajo kot sporazumljivalna sredstva; imamo pa tudi prestave tujih del, ki niso samo posnetek, n. pr. Schlegel-ova prestava Shakespeare-ja. Treba je pa opozoriti na to, da je bil Schlegel ne samo učenjak, ampak tudi pesnik. Zato njegovih prestav ne smemo smatrati enakovrednim originalu: to so njegovi lastni pesniški proizvodi. Kdor pa hoče uživati Shakespearea, mora vzeti original v roke. Kajti živi in sveži duh jezika ne deluje, kadar samo govorimo, ampak kadar mislimo in čutimo. Zato je vsaka prestava plitva, pravi pesnik pa ni nikdar plitev. Kolikokrat se povrnemo v samotnih urah k njemu nazaj, se poglobimo vanj in vedno zopet opazimo nove lepote, ki jih prej nismo videli. Original je podoben resničnemu gozdu, ki občudujemo njegovo krasoto od vseh strani, med tem, ko je prestava umetni gledališki gozd, lep samo od ene strani!

Kar velja o pesnikih, velja tudi o prozaikih, vsaj o onih, ki so pravi pisatelji, katerih pisateljska osebnost odseva iz njihovih spisov. Wilamowitz trdi celo, da se dá ona čudatvorna moč Demostena in Tukidida veliko manj predstaviti kot poezija; isto velja tudi o Platonu. Koliko čistega užitka ima oni, ki čita pisatelja *περί ὕψους* (o vzvišenem) — v originalu!

Nasprotniki grškega pouka pa bodo ugovarjali: more li original učencu več nuditi kot prestava? Ono krasoto uživa in čuti samo oni, ki je grščine popolnoma zmožen; a srednješolec — —?

Priznati moramo, da je v vsakem razredu nekaj učencev, ki se ne bodo nikdar povzpeli do tega, da bi imeli kak užitek od grškega pesnika in ki so zadovoljni s tem, da učitelja zadovolje s svojo formalno pravo prestavo. Taki učenci pa nimajo potem nobenega užitka tudi od prestave ne. Izkušnja v grškem pouku tudi uči celo nasprotno, da imamo pri nepopolnem znanju grščine vendar že neko estetično zadovoljo. Če tudi osmošolec še ne bo razumel popolnoma Sofoklejeve ali Evripidove tragedije, mu bo vendar original več povedal kot prestava.

To nam potrjuje ne samo grščina, ampak sploh vsak tuj jezik, kakor italijanščina, francoščina, angleščina in mnogo bolj še ruščina in poljščina. Duševni proizvodi, ki so pisani v tujem jeziku, so mnogo hvaležnejši predmet proučevanja kot pisani v materinščini.

Deloma se da to razlagati iz onega radostnega zadovoljstva, da smo z večjo ali manjšo lahkoto kos težkočam, ki nam jih stavi tuj jezik. Užitek, ki si ga s trudom priborimo, je večje vrednosti kot sadovi, ki jih trgamo brez vsake težave. Deloma pa je vzrok tudi to, da pri proizvodih v materinskem jeziku obračamo vso pozornost na vsebino in duh pisatelja; na jezik ne pazimo toliko, ker nam je v vseh oblikah in izrazih znan. Drugače je to pri tujem jeziku. Tu ni samo duh pisatelja, ki nas zanima, ampak še drugi, mnogo večji duh, namreč duh tujega jezika in tujega naroda samega. Da moremo razumeti vsebino, moramo paziti tudi na izraz, ki nam nikakor ni sam ob sebi umeven. Razven tega dobimo pri čitanju tujih pisateljev tudi vpogled v kulturne razmere dotičnega naroda.

Ravno začetniku torej, tistemu seveda, ki se zato zanima, bo original vedno več nudil kot prestava. Original nas vleče z radovednostjo na pol zastrte skrivnosti. In če bi tudi bilo znanje grščine samo ideal, ali je treba zato ideal pobijati, ker ga ne moremo nikdar doseči. Ako se ga pa v resnici ne dá doseči, tiči gotovo napaka v sistemu, po katerem se poučuje! Sicer so pa razmere pri delih vseh velikih mojstrov iste! Noben izobraženejši Nemec, n. pr. se ne upa trditi, da razume popolnoma Goethejevega »Fausta«, kar najboljše dokazujejo na stotine strani debeli komentarji!

Zgodovinski pomen grščine.

Iz estetičnega stališča se ne da dokazati nenadomestnosti grščine! Treba bi bilo dokazati, da noben drug predmet ne more podati istih koristi v enaki meri. Iz tega absolutnega stališča pa ne moremo dokazati

nenadomestnosti za noben predmet, najmanj pa glede srednje šole! Kajti srednja šola ne more nikakor dati enotne harmonične izobrazbe! Tu dobivamo samo koščke in kdor se ne trudi, da si pridobi še drugih in sestavi tako celoten mozaik, ta ne bo nikdar prav izobražen. Maturitetno izpričevalo še ni dokaz izobrazbe!

Dokazati hočemo samo to, da je pri sedanjih razmerah najpametnejše, da grščino obdržimo, dokler se ne pojavi kaj izkustveno boljšega.

Dasi naš moderni čas zahteva novo delo in stavi nove naloge, nam vendar donaša preteklost neprecenljivo vrednost in korist kot del zgodovine. Zgodovina kot naštevane nekdanjih dogodkov je samo odlomek iz velike zgodovine človeštva, zgodovine umetnosti, razvitka duha in нравnosti; vsak pokret človeškega življenja v preteklosti moramo smatrati kot del zgodovine.

Ako pa motrimo grščino v tem oziru, moramo priznati, da vpliva njeno proučevanje na vse strani človeškega življenja. Njena nenadomestna vrednost je, da nam je ključ do kulture celega starega veka. Brez grščine bi bila ta stara kultura brez vse rešne poti pokopana na veke v morju pozabljenja. Svoje lastno mišljenje si more vsakdo pridobiti le na ta način, da sam pije živo vodo iz vreca resnice. Ako pa vir usahne, si mora žejen popotnik tolažiti žejo z zdravju škodljivo in z mnogimi tujimi primesmi skvarjeno vodo!

Pri proučevanju grške literature se nam izdatno razširi zgodovinsko obzorje. Le na ta način nam je mogoče zasledovati več kot tisočletno zgodovino človeštva, ko se je grška izobrazba razširila čez ves vshod in preobrazila tudi celi zahod s pomočjo Rimljanov. Grški jezik in njegova literatura nista lastnina samo enega naroda, ampak vsega civiliziranega človeštva v oni tisočletni svetovni perijodi.

Da se pa ohrani notranji duševni stik s to svetovno perijodo, je treba vsaj enega stanu, ki veže sedanost s preteklostjo! Zato pa mora preteklost natanko poznati in v ta namen zajemati neposredno iz nezčrpnega studenca resnice. — Človeška družba je in bo ostala vedno organiziran sestav, kjer mora vsak ud izpolnjevati svoje naloge, da ostane organizem zdrav. In tak ud je tudi skupina klasično naobraženih!

Kakor ne more nikdar brez škode izginiti iz duševnega življenja posameznika spomin na njegovo mladost, tako tudi človeštvo ne sme pozabiti svoje otroške in mladeniške dobe. Dovolj poniževalno znamenje duševne revščine bi bilo, da bi s takim zanimanjem zasledovali prazgodovino brezumnega živalstva in rastlinstva, a malomarno zavrgli zgodovino razvitka in udejstvovanja najplemenitejšega faktorja človeštva, zgodovino lastnega duha, ki je za nas največjega pomena.

Tudi ne moremo dospeti po nobenem drugem potu izobrazbe s tako gotovostjo do razumevanja humanitetnega stališča, stališča krščanstva, naziranja, ki je različno od narodnega. V tem kulturnem ele-

mentu preteklosti imajo vsi evropski narodi skupno dedščino, ki nam do naša neprecenljive koristi, ako jo ohranimo v prid humanitete. Duševno življenje in čustvovanje bi moralo veliko izgubiti, ako se izbriše spomin na preteklost.

Napačno je mnenje, da je preteklost to, kar ne biva več! Nikakor! Preteklost živi vedno v sedanjosti! Stavba našega duševnega življenja narašča plást za plastjo in najvišja plast je sedanjost. A stavba se mora porušiti, ako se izmaknejo tla tudi samo eni plasti. Sedanjosti ne moremo prav umeti brez preteklosti! Sedanjost je ravno tako kompliciran sestav kakor so posamezne dobe: vse te pa stoje med seboj v takem stiku kakor zobje urinega kolesja. Kdor nas hoče torej omejiti na sedanjost, ta mora raztrgati kulturno zvezo človeštva!

Ta kulturna zveza pa je ravno največjega pomena pri duševnem razvoju. Pravo spoznanje te zveze pa bi kmalu prenehalo, ako bi ne bilo nobenega klasično naobraženega stanu, ki bi znal voditi spoznanje preteklosti in tako v pravem tiru ohraniti tudi celo spoznavanje sedanjosti. Koliko je še važnih nalog v spoznavanju stare kulture, ki čakajo svoje končne razrešitve!

Vsak kulturni napredek ima svoje boljše, pa tudi svoje slabše strani kakor prejšnja stopnja. Razlika med kulturo in njenimi ovirami pa je konstantna količina (Lotze). Zato pa tudi naš moderni naravoslovni in tehnični napredek ni brez svojih hib, kar pa vedno prezro tisti, ki ga brezumno hvalijo in vidijo v preteklosti samo nevednost, surovost in grozovitost. Da to ni resnica, uči nas le globokejša zgodovinsko umevanje človeštva, pravo umevanje one stare tisočletne kulture. Ali je že kdo primerjal moderno kulturo s kakim poljubnim viškom prejšnjega razvoja in dokazal, da je v v s a k e m oziru moderna kultura boljša?

Do tega pravega naziranja kulture nas dovaja le njeno zgodovinsko raziskavanje. Zato je vsekakor čudno, kako morejo moderni smatrati naravoslovje in tehniko tako brezprimerno pomembnim, kakor bi ne bila najvažnejša človeška narava, ki je tekom tisočletij ostala vedno enaka. In sedaj naj postane človek šele po naravoslovni vedi in tehniki človek!

Vpogled, ki ga daje grški pouk v preteklo svetovno perijodo, je tudi za učenca velikanske koristi! Sedanjost je prekomplicirana, da bi jo mogel razgledati. Ako pa je človeška narava vedno enaka, zakaj mu je ne bi pokazali, dokler je takorekoč še v nerazvitem popku, a vendar že kaže vse lepote razrasle rastline?

Iz vsega tega se razvidi, da je potrebna čisto druga metoda v grškem pouku. Ta bi moral stati v kar najtesnejši zvezi z zgodovino. Pouk učitelja zgodovine more dati le pregled! Ali kako bi se oživila vsa ta mrtva dejstva, ako bi učenec samo v nekaterih točkah pogledal vire! Ali ni vse kaj drugega potovanje po krasnih krajih, kakor pa samo pravljice, ki jih slišimo od drugih in naj bodo še tako resnične.

Pouk v klasičnih jezikih ne more učencem nikdar škodovati. Pri-
merimo le gimnazijskega in realčnega maturanta. Prvega bo potreba
življenja silila, da se bo učil francoščine, italijanščine, angleščine. Te je-
zike mora znati. Na podlagi latinščine pred vsem bo to v najkrajšem
času dosegel. Realčni maturant se je učil omenjenih jezikov pet ali šest
let in na koncu svojih študij ni nobenega teh jezikov popolnoma več.
Toda niti na misel mu ne bo prišlo, da bi se učil latinščine in grščine.
Javno mnenje ga bo od tega naravnost odvrčalo.

Po jasni resnici in spoznanju hrepenimo! Mnogo je še meglenega
in temnega v preteklosti, kar je treba osvetliti. Jasna resnica nas bo do-
vajala tudi do jasnejšega umevanja sedanjosti! A resnico moremo ohraniti
le tako, da jo ustvarjamo vedno znova.

Poslednji poljub.

Koljcov — Ivan Mazovec.

Še en laskav objem,
ti moj srček, moj raj,
— le enkrat še gorak.
svoj poljubček mi daj.
Kaj otožno me zreš?
Skrivat nič mi ne smeš!
Le ne plakaj, žaluj,
iz oči solz ne lij;
po čemu te solze,
te otožne oči ...
Za pol leta samo
se mi ločiti je;
tam ob Volgi je vas,
tam na bregu sloni,
tam moj otec živi,
rodna mati mojã
sinu v gosti veli.
Jaz k očetu bom šel,
šel pred mater svojo,
da dovólita mi
tvojo vzeti roko.

Ta obleka temná
mi srce žalosti,
po čemu, ti dekle,
ta obleka temná?
Daj jo proč, a na se
ono sinjo, svetló
in okoli vratu
cvetnopisani šal.
Naj ti líce žari
líki jutranji vzhod,
naj na ustnah gori
ti ljubezen strastná.
Kak te ljubim sedaj,
oj ti dekle mojã!
Kakor vesna krasná
si nevesta mojã!
Še en laskav objem,
ti moj srček, moj raj,
le enkrat še gorák
Svoj poljubček mi daj.

Resolucije zagrebškega sestanka.

(Konec.)

Skupni interesi Hrvатов in Slovencev. (Ref. tov. M. Božič.) Hr-
vatsko-slovenski vsedijaški sestanek blagovoli skleniti, da izjavlja: Da se
okrepi jugoslovanski element v monarhiji, je neobhodno potrebno kul-
turno zbližanje Slovencev in Hrvатов. Temu vprašanju mora posvetiti
tudi dijaštvo vso pozornost in vse svoje sile. V to svrho:

1. Mora vsakdo razumeti jezik obeh narodov. Priporoča se, da študirajo Slovenci kak tečaj na vseučilišču v Zagrebu. Zlasti naj proučuje oni, ki se želi posvetiti javnemu življenju, zgodovino, pravo in kulturo obeh narodov.

2. Slovenski in hrvaški dijaki naj se posečajo medsebojno v počitnicah, da se priuče jezika in spoznajo narod ter razmere. Akcijo naj vodi »Slovenska dijaška zveza« in hrvaško katoliško dijaštvo (»Luč«); ukrene naj se vse potrebno, da se vrši to med vsemi slovanskimi katoliškimi dijaki. Bogoslovcem se priporoča isto. Katoliški krogi med Slovenci in Hrvati naj gmotno podpirajo to stremljenje.

3. Učenje materinega jezika naj se tako preuredi, da spozna dijak na srednji šoli osnovne zakone slovanskih jezikov. Slovenščina naj se poučuje najmanje še jedno uro na teden; posebno naj se goji hrvaščina. Vsak dijak na srednji šoli naj se uči privatno kolikor mogoče temeljito en slovanski jezik. Na slovenski srednji šoli, zlasti gimnaziji, naj se nastavi en slavist-Hrvat, na hrvatski Slovenec. Ustanove naj se hrvatski krožki v Ljubljani, a slovenski v Zagrebu, da se priuči jezikoma tudi drugo izobraženstvo.

4. Sestanek nalaga katoliškemu dijaštvu, da uporabi svoj stik z ljudstvom v to, da ga seznani s hrvatskim in slovenskim narodom. Da se spozna dijaštvo med seboj in privadijo Slovenci hrvatskemu, Hrvati slovenskemu jeziku, naj se širi čim bolj »Luč« med slovenskim in »Zora« med hrvatskim dijaštvom. Vsako literarno hrvatsko katoliško srednjoškolsko društvo kot tudi akademično se obvezuje, da ima »Zoro« naročeno.

5. Sestanek smatra kot primerno sredstvo za zbližanje obeh narodov izdajanje hrvatskih, oziroma slovenskih povesti za ljudstvo s komentarjem neznanih besedi. »Hrvatska Matica« se pozivlja, da izda večji priročni hrvatsko-slovenski, »Slovenska Matica« pa slovensko-hrvatski slovar.

O bogoslovskim zborovima. (Ref. drug Isidor Poljak.)

Hrvatskim i slovenskim se bogoslovima preporuča:

1. da što življe i u što većem broju aktivno sudjeluju u radu zborova;

2. da u zborovima njeguju: a) osobitu filozofiju i apologetiku; b) socijalno pitanje; c) lijepu knjigu. Među hrvatskom i slovenskom inteligencijom neka se nastoji što više širiti »Hrv. Straža« i »Čas«;

3. da pojedini zborovi dopisuju što življe s ostalim slavenskim sjemeništima, da se međusobno upoznaju, oduševljavaju na zajednički rad i stvore međusobno što čvršću svezu.

4. da izdaju što češće Almanak, o čemu neka vodi brigu posebni odbor.

Socijalna uloga i dužnost srednjoškolske katoličke omladine. (Ref. gimn. Lešić.)

1. Srednješkolska kat. hrv.-slovenska omladina ustanovljuje, da je glavni njezin zadatak u riješenju socialnog pitanja *p r o p a g a n d a*, t. j. da će djelovati razgovoru i konferencijama među đaštvom, da će širiti djelotvornost kršćansku u svim krugovima, s kojima dolazi u doticaj.

2. Srednješkolsko se djaštvo obvezuje, da će u ferijama nastojati, da stupi u što bliži i uži doticaj s radništvom i seljaštvom, poučavajući ga kršćanskom životu i predobivajući ga za naše ideale.

Katolička vjera — narodna vjera Hrvata. (Ref. gimn. Samardžija M.)

1. Prvi hrv.-slovenski srednjoškolski sastanak osjeća potrebu, da djaštvo što više zalazi među narod, djelujući oko toga, da se istrijebi onaj kukolj, što vrijeđa srce i poremećuje pamet:

2. da se što više širi među narodom knjiga duhom katol. nadahnuta, a osobito katol. glasilo »Istina«;

3. da smatra svoju vjeru katoličku kao pravu vodilicu u svom djelovanju.

Kako treba da se gimnazijalac sprema za život. (Ref. gimn. Kristić.)

1. Srednjoškolska će omladina nastojati, da se već ove školske godine ondje, gdje je to dopušteno, osnuju literarna društva s listićem (kao »Neven«) prema prilikama — s izrazito katol. stanovištem, ili kongregacije s literarnim sekcijama.

2. Pozivlju se hrv. i slov. zastupnici na carevinskom vijeću, da se u ime slobode vjeroispovijedanja zauzmu kod austr. vlade, da po srednjim školama njezinoga područja bude dopušteno osnivanje Marijinih kongregacija.

Ideali hrv. i slov. abiturienata. (Ref. abit. J. Avsenek.)

A. Slov. in hrv. katol. abiturientja se zavedaju, da za nje traje sevédo doba resnega pripravljanja za bodoče delo — v temeljitih študijah.

B. Zato preporečimo:

1. Studij socijologije.

2. Opazujmo kulturni razvoj naših rodov.

3. Ustvarimo v sebi značaj v smislu kršćanske, narodne in demokratične ideje.

Crkva i škola. (Ref. drug Fogadić.)

Hrvatski i slovenski srednjoškolski abiturijenti

a) zahtijevaju, da škola mora biti konfesionalna, jer samo ona zadovoljava svrsi normalnih škola t. j. odgaja značajne ljude i osuđuje sve druge struje kao želje stanovite grupe ljudi;

b) mole srednjoškolske katehete, da uložijo svoj trud u valjani religiozni odgoj povjerene im mladeži, te da otvoreno uzmu braniti na svojim zavodima ugrožene vjerske interese.

Kuda ćemo i kako ćemo? (Ref. drug Barić.)

Hrvatski i slovenski kat. abiturienti

a) stavljaju na srce drugovima, da izaberu zvanje po svojim sposobnostima imajući na umu socijalne interese;

b) odločuju, da će se oni, koji podju na sveučilište upisati i u koje katoličko akademsko društvo, te raditi, da se podignu i rašire katolička načela, a gdje nema katoličkih društava, da će raditi, da se takva osnuju.

Agrarno vprašanje — kako nastalo, kako ga rešiti

Ing. J. Rataj.

Če govoriš na deželi s priprostim starčkom, ki je že davno odložil orodje svojega nekdanjega poklica in uživa zaslužen pokoj, premišlja le še, kako je bilo nekdanj, kako je danes, slišiš skoro vedno le hvalo prejšnjih časov. »Dajali smo sicer desetino, hodili celo na tlako, a pri vsem tem imeli vsega dosti, poleg denarja, ki ga sploh potrebovali nismo. Bili smo zadovoljni. To so bili za nas zlati časi. Zemlja nam je dajala bogate žetve. Dandanes se pa ljudje celo življenje ubijajo, pri tem slabo živijo, posestva, ki jih imajo, so zadolžena do vrha. Zadovoljnosti je ni več v kmečkih domovih.« Človek, ki pozna dobo zadnjih pet, šest desetletij le iz šolskih zgodovinskih ur, se takim in enakim besedam čudi in si misli, da je to samo domnevanje starih ljudi. Če se v omenjeno dobo nekoliko bolj uglo-bimo, bomo videli, da imajo taka pripovedovanja vendar-le jedro resnice v sebi, če tudi ni bilo vse tako idealno, kakor se pripoveduje.

Začetkom druge polovice preteklega stoletja se je zvršil na kmetijsko-gospodarskem polju dalekosežen obrat. Kmet je postal iz malo manj kakor sužnja popolnoma prost gospod. V kolikor je vplival ta hipni obrat slabo, je bil tako dalekosežen, da se danes lahko čudimo, kako je naše ljudstvo sploh toliko napredovalo. Seveda poleg slabe strani tega gospodarskega liberalizma so določevali gospodarske razmere zapadnoevropejskega kmetijstva v drugi polovici preteklega stoletja še drugi neugodni dogodki.

Leta 1848 je zapela pesem prostosti in svobode. Kakor povsod, tako je bila popolna svoboda tudi tukaj dvostranski meč, ki se more porabiti v dobro, a tudi zlorabiti v veliko zlo. In res je postala ta svoboda za našega kmeta osodepolna. Kakor plemenito so bili zamislili osvoboditev malega in srednjega kmetijstva, se vendar cela zadeva ni izpeljala dovolj previdno, tako da je tudi tukaj morala postati izkušnja učiteljica, žalibog prepozno.

Dobro svobode se ni dalo kmetu v dar, moral je plačati to dobro, kakor vsako drugo. Grajščaki, katerim so kmetje služili, dajali desetino in druge dodavke, se niso hoteli in bi se morda tudi ne mogli odpovedati svoji stari pravici na dosedanje dohodke v blagu in delu kar tako brez vse odškodnine. Tem se je morala ta pravica odkupiti. Ceno za to so morali palčati kmetje sami, in sicer državi, ki je potem odškodila grajščake. Da so se vsled tega izdaje povečale, ki so še zlasti zato postale občutne, ker je moral kmet od tedaj plačevati vse v denarjih, je jasno. Prej je odpravljal večino svojih zaveznosti napram državi, kakor tudi grajščakom v naturalijah, blagu in delu, sedaj se je to spremenilo. Ni več zadostovalo, da je blago pridelal, spraviti ga je moral še prej v denar, potem je šele mogel zadostiti svoji dolžnosti napram državi. Med tem pa je že lahko prišel davčni iztirjevalec, ki ni bil nič bolj usmiljen in potrpežljiv, kakor prejšnji grajščinski, bil je še sitnejši, ker se je zadovoljil le z denarjem. Če ga kmet ni imel, kar je bilo kaj pogosto, mu je takoj pretil z zarubljenjem živine ali drugega blaga. Kaj je storil ubogi kmet v svoji veliki gospodarski prostosti, ki so mu jo pred kratkim podelili, da bi mu prinesla zlate čase? Šel je k vaškemu gostilničarju, — krčmarji so imeli po navadi denar. Ta vidi lepo posestvo kmetovo, ve tudi dobro, da je kmet na bremena prostem posestvu prost gospod, zato mu gre rad na roko, seveda pod pogoji, ki so bili zanj silno ugodni, t. j. za visoke obresti in za zastavo posestva. Tako je šlo malone pri vseh kmetih. Že tukaj vidimo, kako je rodil preveliki liberalizem socijalno zlo — kapitalizem. Kmet je bil pri svoji konservativni naravi, navajen še vedno na staro naturalno gospodarstvo, tako siljen vedno bolj in bolj v denarno gospodarstvo — žalibog silno nenaravnim potom. Mesto da bi bil moral postajati kmet leto za letom bolj zmožen plačevati v denarju, je plačeval desetletja po osvobojenju jednako težko ali še težje. Kmeta, ki je pred kratkim časom še rajal od blesteče svobode, vidimo v neprijetnejšem, težjem jarmu — v jarmu oderuhov — kakor je bilo prej za časa tlake. Stavba osrečevanja kmetijskega stanu, sezidana na podlagi popolne gospodarske svobode, se je že pretila podreti in pokopati v razvalinah malo in srednje veliko kmetijstvo za vedno.

V Avstriji smemo vendar imenovati celo akcijo osvobojevanja kmetijskega ljudstva v toliko srečno, da se nam je malo in srednje kmetijstvo še sploh ohranilo v obliki, v kateri se mu more še pomagati. Še nesrečnejša je bila na tem polju Prusija, ki je s svojo osvojevalno politiko privedla malo in srednje kmetijstvo do popolnega propada, tako da dandanes slednje v Prusiji sploh ne eksistira. Vnebovpijoča krivična politika in gonja proti Poljakom in umetna kolonizacija so posledica te nepremišljene politike.

Prehod od naturalnega gospodarstva do denarnega, ki smo se ga dotaknili že zgoraj pri popisu vpliva gospodarskega

liberalizma, je pa pri vseh prednostih, ki jih ima denarno gospodarstvo pred naravnim, tudi še drugače slabo vplival na kmetijske gospodarske razmere. Dal je p o v o d s l a b e m u g o s p o d a r s t v u. Razne domače potrebščine, ki so jih prej z marljivostjo doma pridelovali, so začeli kupovati nekoliko vsled komoditete, nekoliko vsled navidezno nizke cene. Druge zopet so se na novo vpeljale v domače gospodarstvo radi povišanih življenjskih potreb, n. pr. prej neznane užitnine in razkošnine (Genuß- und Luxusartikel): kava, čaj, dražja oblačila itd. Seveda je temu kriv tudi hitri razvoj industrije in prometnih sredstev.

Tako se je položka za položko obteževala izdajna stran računske knjige gospodarjeve, ravnotežje izdajnim položkam naj so držale na prijemni strani gizdavost in nemarnost, ki so se vedno bolj udomačevale po kmetijskih hišah. Obrat gospodarstva je to zakrivil, ker je dal možnost, da so naraščali izdatki, katerih seveda nikdo ni kontroliral in torej njih dalekosežnosti nikdo ni zapazil, vedno v večji meri, med tem ko so prijemki iz gospodarstva vedno starega ekstenzivnega gospodarstva ostali vedno jednaki, če se niso vsled jednostranskega izkoriščevanja zemlje še za mnogo zmanjšali. K izvozu je pripomogel mnogo ravno obrat iz naravnega v denarno gospodarstvo, t. j. iz takozvanega prvotnega gospodarstva v sekundarno in terciarno gospodarstvo, kjer se kmet več ali manj pri produkciji ne ozira na svoje lastne potrebe (sekundarno) ali se na te sploh ne ozira, ampak samo na trg (terciarno gospodarstvo), Zaklad rastlinskih hranil se je v zemljiščih, na katerih so stoletja črpale letine, toliko zmanjšal tekom časa, da ga je bilo treba v doseg zadovoljive letine začeti umetno nadomestovati. Vsled drugih že zgoraj omenjenih izdatkov se ni moglo ugoditi izdatkom za umetno vpeljavanje rastlinskih hranil; posledica temu je bila, kakor pač umljivo, vedno pojevanje pridelkov. Vse to je skupno delovalo le na pasivno bilanco gospodarstva, katere pa kmet seveda ni zapazil, ker ni vodil zapiskov. Polagoma, ne da bi to sam opazil in čutil, se je pogrezal vedno globočje in globočje v dolgove, seveda po večini v dolgove privatnega značaja, padal je vedno globočje v roke oderuhov.

Da bomo še bolj razumeli položaj današnjega kmetijstva, oziroma se še na en činitelj, ki mogoče ni vplival tako očitno na posamnike, a je vendar pretil, da ne le oškoduje, ampak celo uniči evropsko kmetijstvo. Na misli imamo tu takozvano a g r a r n o k r i z o.

Celi svet preobrazujoči napredek tehnike in industrije, zlasti kar zadeva prometna sredstva, je vplival v splošnem gotovo blagodejno na družabne razmere celega človeštva. V nekaterih ozirih pa bi bil vendar pogubil ta hitri preobrat, če bi se njegovemu vplivu ne stavile ovire, cele stanove v nekaterih državah, zlasti kmetijski stan zapadne Evrope.

Ko je prekrizala parna sila celo prostrana morja, je začela prodirati tudi v prostrane, neobljudene pokrajine suhe zemlje. Nesrečno spekulajoči evropski velekapital je prepregel kaj rano v drugi polovici preteklega

stoletja širo no Ameriko z velikanskimi železnicami. Kaj so imele te železnice prevažati? Ljudi ni bilo, blaga tudi ne razen poljedelskih pridelkov. Toda slednji, največ žito, niso mogli kriti režijskih stroškov tisoč in tisoč kilometrov dolgega prevoza, zraven pa še obrestovati visoke glavnice. Naravna posledica je bila, da so te železnice propadale tako dolgo, da je glavnica izginila in je imelo prevažano blago kriti le še režijske stroške prevoza. Te je moglo kriti tudi žito, osobito še žito, pri česar produkciji so delovali ne trije običajni činitelji, ampak — lahko rečemo — samo jeden t. j. bogata, še nedotaknjena priroda. Kapital in delo — druga dva potrebna činitelja -- sta odpadla tukaj malone popolnoma. Minimalni produkcijski stroški, minimalni stroški za prevoz do morja, nizke prevozne cene na morju so povzročili, da je moglo konkurirati deset tisoč kilometrov daleč pridelano žito z evropskim. Dejstvo, da je prišlo v Čikagi naloženo, torej iz dalje okroglo 10.000 km, za isto ceno v Hamburg, kakor po nemških železnicah iz dalje ne celih 400 km, nam še bolj pojasni celi položaj. Če bi Amerikanec prideloval pod istimi pogoji kakor Evropejec, bi še mogel konkurirati na hamburškem trgu s 400 km oddaljenim producentom. Jasno je, da bi moralo postati pri takih okolišnih bankerotno zapadnoevropsko kmetijstvo, katerega glavni pridelek je bilo še vedno žito, če bi se države same ne zavzele zanj. Lep in svarilen zgled nam tukaj podaja Anglija, ki ni storila v tej dobi za svoje kmetijstvo onih obrambnih korakov, kakor so jih storile druge prizadete države. Anglija danes nima svojega kmetijstva, žrtvovala ga je industriji in trgovini. Zato je danes Anglija navezana na import najvažnejše človeške potrebščine in ima na sebi vse velepomembne senčne strani, združene s tem uvozom. Anglija mora lakote umreti, ako ji odreže sovražna sila dovoz žita za šest tednov.

(Dalje prih.)

Visokošolsko dijaštvo.

Lvovsko vseučiliško vprašanje.

France Fr. Stelè.

Dogodki na Lvovskem vseučilišču v šolskem letu 1906/07 so zbudili v časninarskem svetu mnogo zanimanja, ne le po Avstriji, ampak tudi izven nje. Saj je nastopil celo velik severjân Björnsterne Björnson, braneč pravice Rusinov, v svojem pismu, priobčenem v »Courier Européen« (Pariz) proti krutosti Poljakov. Pismo je zbudilo v rusinskih krogih živahno odobravanje, pri Poljakihi pa velik vriš in semtertja logično premišljeno zavračanje. Gotovo je bil poučen velik starosta živečih pesnikov enostransko in zato slabo poučen o resničnih razmerah. Krivda ne zadene toliko njega, kakor one, ki so mu postregli s takimi podatki. Splošno se je pokazalo, da je bilo več glasov na rusinski kakor pa na poljski strani, dà celo, da se je nastopalo proti Poljakom z neko mržnjo in se jih je meni nič tebi nič proglašalo za tirane, mejtem ko se je proslavljalo mučeništvo

rusinskih dijakov, ki so vprizorili v Lvovskih zaporih glasoviti gladovni štrajk. Ne mislim tukaj dokazati krivde tega ali onega naroda, ampak podati samo neko stvarino, ki si bo na njeni podlagi vsak sam lahko ustvaril svojo sodbo.

Ker so pri nas gališke razmere tako malo znane v širših krogih, naj zberemo tudi najosnovnejšo stvarino, ki bi jo moral poznati pravzaprav že vsak izmed nas kot Slovan in še posebej kot Avstrijec.

I.

Oglejmo si najprvo na podlagi statistike stališče Poljakov in Rusinov v Galiciji in Lvovu in nasprotno stališče dežele in mesta do obeh narodnosti.

Galicija ima po štetvi iz leta 1900.¹⁾ 7,315.939 prebivalcev. Od teh je Poljakov 3,982.033 (pri štetvi odločuje občevalni jezik, zato je v tem številu tudi večji del galiških Židov, kakor bomo pozneje videli), Rusinov 3,080.433, Nemcev 212.427. Druge narodnosti ne pridejo v poštev. V odstotkih izraženo je torej Poljakov 54.43 %, Rusinov 42.1 %. Židov šteje Galicija 811.183. Od teh jih je imenovalo 621.036 kot svoj občevalni jezik poljski, 138.400 nemški, ostanek pa pripade Rusinom in tujcem.

Kulturno se deli Galicija v vzhodno in zahodno. Zahodna šteje 2,419.288 duš, od katerih je Poljakov 2,302.086, Rusinov 63.665 in 36.224 Nemcev; vzhodna pa ima 4,896.651 duš, od katerih je 1,679.965 Poljakov, 3,016.778 Rusinov in 176.203 Nemcev. Židov je posebno vzhodna Galicija bogata. Torej je vzhodna Galicija pretežno rusinska, zahodna pretežno poljska.

Lvov pa ima brez vojaštva 159.877 duš, od katerih je 120.634 Poljakov, 20.409 Nemcev in 15.159 Rusinov; Židov se uradno ne vpoštevajo, vendar zavzemajo tudi po številu prvo mesto za Poljake.

Prav zanimive podatke na podlagi štetve iz leta 1900. je prinesel krakovski »Świat słowiański«.²⁾ Tu čitamo, da v 23 galiških okrajih ne prebiva niti 5% Rusinov, nasprotno pa je samo en okraj, kjer so Poljaki pod 5 %. V 8 okrajih je Poljakov 55—95 %, nasprotno pa so Rusini v istem razmerju v 41 okrajih; v 5 okrajih pa je vsake narodnosti polovica (45—55 %). V Lvovskem okraju imajo Poljaki 9 % večine, v mestu samem pa je 78 % Poljakov in 10 % Rusinov. V ¹/₄ Galicije prebivajo sami Poljaki, v ³/₄ pa je mešano prebivalstvo. In še za Sanom (proti vzhodu od te reke namreč), ki ga proglašajo nekateri ekstremni Rusini za mejno reko obeh narodnosti, prebiva 1 ¹/₂ milijona Poljakov (všet je tu Lvov). Še zanimivejša pa je karta, ki jo vidimo istotam. Iz nje je razvidno, da je poljsko prebivalstvo najbolj redko v Karpatih mej Tatro in Bukovino, v vzhodnih galiških okrajih pa jih ni nikjer pod 25 %.

Galicija je tvorila že iz srednjega veka sem del poljskega kraljestva. Poljaki niso tvorili le večine prebivalstva, ampak tudi inteligentnejši del; istotako je še dandanes. Nižje kulture rusinskega ljudstva pa ni povzročila nadvlada Poljakov toliko, kakor one vrste rusinskih plemenitašev in inteligence, ki so kar tekmovala v prestopanju v poljski tabor. Manjkalo je narodne zavednosti, — sicer pa je bilo takrat po ostali Evropi istotako. Etična podlaga rusinskega naroda pa je že toliko poljski tuja, da se ni dala s to zlit v eno (kot se je to zgodilo drugod), ter prevzeti vsaj jezik, če že ne navad gospodujočega naroda. Torej ni mogel biti pritisk poljske narodnosti vsaj v tem oziru velik. Tako se je ohranil rusinski,³⁾ za ruskim največji slovanski narod (nad 30 milijonov), narod kmetov, ki se je šele od francoske revolucije sem začel kulturno gibati, ustvarjati literaturo in inteligenco.

¹⁾ Podatki so posneti po »Polnische Post«, Wochenschrift, Wien 22. Mai 1907.

²⁾ »Świat słowiański«, III. letn. št. 35.

³⁾ Nazivamo narod dosledno Rusine in tako se čita navadno tudi po naših časopisih, sami pa se sedaj (posebno mladi) raje nazivajo Ukrajinci po onem delu Rusije, kjer jih največ prebiva, po Ukrajini. Ob enem bodi pripomnjeno, da je Ukrajinstvo obenem njihov političen program, namreč probuja narodne zavesti in samostojno organiziranje naroda kot takega ozirom na Velikorusje. To je namreč njih program v nasprotju s takozvano rusofilsko strujo, ki smatra rusinščino le za dialekt velikorusščine. Kar se drugih točk ukrajinskega programa tiče, raje molčim, ker nam more biti simpatično in upoštevanja vredno samo navedeno. Ime Rusini je starejše (Rutheni, Ruthenia, se čita že v 12. stol.)

Zgodi se celo, da kaka poljska šlahetska rodovina izvé iz prašnih aktov svojih prednikov, da izvira pravzaprav iz rusinske hiše, včasih se tudi vrne kdo popravljat krivdo svojih prednikov.

Odkar so si koncem XVIII. veka tri cesarstva, Rusija, Nemčija (ali bolje kraljestvo Prusko) in Avstrija razdelila poljsko kraljestvo, je postala Galicija, to je avstrijski del tega kraljestva, za obe narodnosti dežela, kjer se jima je dalo največ prostosti in pripomočkov h kulturnemu razvoju. Naravno je torej, da je postala ta dežela in posebej še mesto Lvov, kot politično in kulturno središče dežele, za obe narodnosti največjega pomena. Vsaka si je izkušala pridobiti kar največ moči in tako je prišlo na površje čisto naravno poljsko-rusinsko vprašanje. Avstrijska vlada pa ga je poostrila s tem, da je protežirala enkrat to, potem pa drugo stran. Tako so ji bili od začetka bolj pri srcu Rusini kot pa »revolucionarji« Poljaki, potem pa je izpremenila svoje mnenje in stoji do danes na poljski strani. Druga njena nerodnost, ali pa posledica kake politične namere pa je ta, da je podredila vzhodno in zahodno Galicijo eni in isti upravi, dočim ne more pri razmerah, kakor so, nikdar zadovoljiti vzhodne Galicije uprava, ki je dobra v zahodni Galiciji in obratno. Dežela, ki je bogata izkopnin (petrolej, sol) ter splošno jako rodovitna, bi cvetela pod pametno vlado trgovsko, gospodarsko in obrtno, zlasti ker veže vzhod in zahod. Zaostala pa je po brezbriznosti ali pa politiki onih činiteljev, ki so imeli v rokah moč. Tu leži tudi eden glavnih vzrokov nezadovoljnosti in zaostalosti te dežele, ali kakor se izražajo hudo-mušneži »neevropejskosti«.

V Lvovu dajejo v resnici vsemu javnemu življenju svoj pečat le Poljaki in Židje, vendar pa prodirajo tudi Rusini vedno bolj v ospredje in zahtevajo, da se jih upošteva.

Poljaki imajo v Lvovu poleg srednjih šol tudi vseučilišče, politehniko, živinozdravniško visoko šolo, trgovsko akademijo in konservatorij poleg velikih knjižnic in muzejev (Ossolinskich, Dzieduszyckich, mestni itd.). Dalje imajo tudi mnogo prijateljev lepih umetnosti, ki priredi vsak mesec razstavo, gledališče, važne arhive ter dve nadškofiji (rimsko-katoliško in armensko-katoliško¹⁾).

Rusinom pa so dostopni prvič vsi zgoraj navedeni učni zavodi, poleg tega imajo na vseučilišču več svojih stolic. Rusinski je tudi I. lvovski gimnazij. Dalje imajo en arhiv, več tiskarn in dve veliki knjižarni; duhovski seminar, ki šteje nad 300 bogoslovcev; več društev, katerih namen je deloma gojiti znanost v rusinskem jeziku, deloma pa širiti izobrazbo mej narod (Ševčenkovo društvo — Prošvita). Najbogatejše rusinsko društvo je Staŭropyhija, ki ima muzej, veliko knjižarno in tiskarno, a je v rokah Rusofilov. V Lvovu je tudi sedež rusinskega unijatskega (grško-katoliškega) nadškofa.²⁾ Tudi svoje gledališče imajo že.

Težko je, da bi živeli dve narodnosti, ki ste tako pomešani in se njihovih interesi na toliko krajih stikajo, v slogi in spravi, in skoro naraven je mej njima kakoršenkoli boj.

Poljaki so splošno veliko bolj izobraženi kot Rusini, zlasti njihova šlahta je na višku svetovne kulture. Seveda je mej ljudstvom in šlahto nebroj nasprotstev, vendar pa ne bi bilo mogoče brez bogatih znanstvenih ustanov šlahte, kakor tudi pridnega posluževanja teh dobrot od strani ljudstva, da samo v

kakor pa Ukrajina (šele v 13. stol.) Ime Malorus, Malorusko je v rabi šele od 1764, ko je Katarina Vel. pod tem imenom priklopila Ukrajino Rusiji in hotela s tem izbrisati zadnji sled nekdanje samostojnosti.

¹⁾ Armenci, ki so pribežali v srednjem veku iz Armenije, kjer so jih stiskali Perzijani, Tataři in Turki, so se pečali tu s trgovino, naselili se skupaj v ulici, ki se še danes imenuje Ormianska. Sicer so se v teku stoletij popoščili, vendar pa so obdržali svoj obred v cerkvi. Zanimivo je tudi, da se dandanes čutijo kot neka skupnost in so v tesni zvezi med seboj. Stari špekulativni trgovski duh, ki so ga prinesli iz Orienta, tudi še vedno živi med njimi.

²⁾ To je bil tretji lvovski nadškof. Velik del Rusinov, ki so bili prej z Velikorusi vred pravoslavni, se je združil 1595 z Rimom, vendar pa je večina zopet odpadla. Lvovska nadškofija pa se je pridružila (od tod ime Unijati) definitivno Rimu 1720. Sedaj je Unijatov ok. 2½ milj. Jezik v cerkvenih knjigah je cerkveno slovanski, ki se je pa tu pod vplivom ruščine znatno izpremenil. Tudi se poslužujejo kakor pravoslavni cirilice. Oprava cerkve in obred sta čisto slična pravoslavnemu. Tudi ženiti se smejo duhovni, a le enkrat in to predno sprejmo subdijakonat.

Galiciji tako izvrstno uspevata dve vseučilišči (Krakov in Lvov) in ena tehnika (Lvov).

Rusini nimajo tiste samozavesti kot Poljaki. Ljudska izobrazba je pa še čisto v povojih. Rusinski narod je pojoči narod trpin, ki se dá bítí zaupajoč v božjo in vladarjevo pomoč, ko je pa udarec prav občuten, začne tarnati in tožiti o krivici, ki bi jo bil lahko preprečil, če bi se bil lotil precej od začetka in oprl na lastno moč. Kako silno je to ljudstvo zaostalo v izobrazbi, dokazuje dosti to, da je v njem največ analfabetov v Avstriji. Vzrok ni le nezadostno število šol, ampak veliko hujši ta, da se ljudstvo takorekoč boji šole in še ni prišlo do spoznanja, da je šola potrebna. Inteligenca se je pa kdaj premalo brigala za ljudstvo. Ko pa je začela delati, se ji odpira od dne do dne več nedostatkov. In tako se zgodi, da hoče svojo vlogo rešiti s tem (mogoče, da ji ni po vsem kos!), da kriči po vseučilišču, kot bi to bilo edina rešitev, in se ne zaveda, da bi za enkrat bilo podrobno delo mej narodom večjega pomena kot dve vseučilišči. — Tako smo prišli do boja za vseučilišče.

* * *

O živinozdravniški visoki šoli na Dunaju sem zadnjič poročal, da je doživela preosnovo, žalibog jo pa še le bo doživela. — Ker se upravičenim zahtevam le ni hotelo ugoditi, so začeli veterinarci 5. in 6. t. m. z demonstracijami. Zahtevali so od rektorja: 1. da se podredi zavod, ki je sedaj pod vojaškim ministrstvom, naučnemu ministrstvu, (kateremu je podrejena tudi živinozdravniška visoka šola v Lvovu), 2. prosto volitev rektorja, 3. da naj se odpravijo takozvani »Kurschmied« in 4. zadoščenje za žalitev od strani nekega stražnika napram nekemu visokošolcu. Bilo je okoli 200 demonstrantov. Čuli so se klici: »Proč z vojaštvom in vojaškim ministrstvom!« Demonstrante so prepodili vojaki z bajoneti in zasedli šolo. Klub temu so se nadaljevale demonstracije popoldne in naslednjega dne. Šli so seveda tudi pred parlament. Državna poslanca Zazvorka in živinozdravnik Kotlar sta šla tozadevno k ministrskemu predsedniku baronu Becku, kateri je zagotovil, da se vet. vis. šola podredi naučnemu ministrstvu, toda ker je to skupen c. in kr. zavod, mora v tej reformi določevati le delegacija. Dne 6. t. m. je zapustila vojaška posadka šolo in veterinarci so zborovali v anatomske dvorane, kjer jim je rektor naznanil, da se v kratkem času pogodita naučni in vojaški minister, da se realizira že pred štirimi leti započeta akcija. Pravico do promocije dobe absolventi s prihodnjim šolskim letom. Učni red se bo kritično premotril. — Dotični stražnik ne opravlja več svoje službe. Celo stvar so pa prevzeli državni poslanci in intervenirali v parlamentu. Sedaj čakajo tega interveniranja in mirno obiskujejo predavanja. I. P.—n.

* * *

Simpatični češki »Nový věk« piše v svoji 25. številki: »V dunajskem akademickem spolku (češko akad. društvo na Dunaju) se je v 40 letih njegovega obstoja zelo veliko izpremenilo; danes je čisto jasno, da ni več središče češkega dijaštva, ampak zbirališče socialnih demokratov in realistov. Noben privrženec naše struje, ki pride študirat na Dunaj, ne vstopi več v ta spolek, ampak v slovensko »Danico«, kjer bo našel prave in dobre prijatelje.« — »Danica« je že pred meseci po soglasnem sklepu naznanila češkemu katoliškemu akad. dijaštvu, da vabi vse one češke katoliške akademike, ki pridejo študirat na Dunaj, v svoj krog, in jim tako olajša bivanje na Dunaju, dokler nimajo tu svojega katoliškega akad. društva. — Pripomnimo še, da je »Nový věk«, neodvisen kulturni tednik, ki je vzgledno urejevan in se res ozira na vse stroke kulturnega življenja. Rubrika »dijaški pregled« je nekako nadomestilo glasila čeških kat. akademikov. Sotrudnik tega lista je tudi dr. Křek. V tem listu je izdal graški akademik Puntar (»Zarja«) slovenski poziv na češke in poljske akademike naj se združijo z nami Jugoslovani v eno katoliško slovansko akademično organizacijo. Slovensko pisani poziv bi bil lahko od drugih narodnosti prezrt, vendar pa je to oviro premostil časopis moravskih bogoslovcev »Muzeum«, ki prinaša dopise v vseh slovanskih jezikih in ga čitajo bogoslovci vseh slovanskih narodnosti. »Muzeum«

je prinesel namreč poročilo o »dijaškem pregledu« »Novega veka« in obenem povzel misli Puntarjevega dopisa v češčini. Ker smo že tudi v drugih časopisih opazili pozornost na ta dopis, upamo, da predlog ne bo ostal samo sanja, ampak bo čimprej postal resničnost, ki je bomo veseli vsi Slovani, ker če je mogoča zveza vseh slovanskih akad. društev na Dunaju k skupnemu delu, bo tem prej, ali vsaj mora biti še tem prej mogoča zveza katoliških akademikov. Kdor pomena take zveze ne uvidi, naj se postavi samo na stališče katoliškega akademika v tujem mestu, kjer ne obstoja katoliško akad. društvo, kjer je vedno navezan na družbo drugačermislečih tovarišev; gotovo mi bo vsak priznal, kako priročno mu bo v tem slučaju, če bo mogel kot Slovenec zahajati v družbo čeških isto-mislečih akademikov, ali v Krakovu poljskih in bodo nasprotno oni zopet na Dunaju dobivali zavetje v »Danici«, dokler ne morejo imeti svojih društev.

* * *

V zimskem tečaju 1907/08 so imela avstrijska vseučilišča skupaj 24.913 slušateljev, in sicer: Dunaj 8.813, Praga (češko vs.) 3.911, Lvov 3.710, Krakov 2.791, Gradec 2.028, Praga (nemško vs.) 1.718, Inomost 1.106, Černovice 836

Odbor »Danice« se je sestavil za letni tečaj sledeče: predsednik: phil. Osana, predsednik: iur. Šabec, tajnik: phil. Mazovec, blagajnik: iur. Mazek, knjižničar: iur. Sedej, gospodar: med. Basaj.

* * *

»Zarja«. C. kr. namestništvo za Štajersko je dovolilo spremembo društvenih pravil in imena. Društvo se imenuje od zdaj: »Slov. kat. akad. tehn. društvo Zarja v Gradcu«.

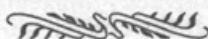
Dne 14. sušca je bil promoviran v avli graškega vseučilišča za doktorja filozofije g. cand. phil. Fr. Kotnik. »Zarja« se je udeležila promocije svojega bivšega predsednika v častnem številu.

* * *

Slovenska dijaška zveza. Razprodalo se je tekom dveh mesecev okrog 3500 razglednic. Kupili so jih: Konsumno društvo v Starem trgu 200, č. g. Markež 200, »Zarja« 200, mariborski dijaki 300, celjski 200, goriški 200, kranjski 350, novomeški 50, D., dijak na Sušaku 78, ljubljanski bogoslovci 100, mariborski 100, celovski 150, gdč. Mici Mohorič 180, t. Puntar 150, t. Rožič 50, g. dr. Kotnik 50, t. Polak 110, t. Česnik 50, t. Breznik 10, t. Arnšek 10, t. Gorjanec 10, t. Kovač 56, gdč. Ahačič v Trzinu 20, č. g. Schreiner, kaplan v Dobrni 30, Šoukal, trafikant v Ljubljani 50, t. Merala 35, ljubljanski dijaki 400, slov. kršč. delavsko društvo »Domovina« v Gradcu 50 in 97 se jih je razpečalo ob raznih prilikah. — Vsem blagohotnim podpirateljem iskrena hvala!

Med velikonočnimi počitnicami je predavalo več tovarišev. Naznanili so do zdaj predavanja ti-le tovariši: t. Arnšek: »Kratek pregled zgodovine socializma«, t. Ogrizek: »Dve glavni hibi kmetskega stanu«, t. Puntar v Dol. Logatcu: »Doba krivih prerokov pri Grkih z ozirom na sedanost«, t. Rupnik v Št. Vidu nad Ljubljano: »Turške vojske«.

Vse tovariše prosimo, da poročajo o svojem počitniškem delovanju predsedniku, oziroma tajniku, da ima odbor v evidenci delovanje »Zveze«.

Socijalno vprašanje in srednješolsko dijaštvo.

J. D.

Našemu narodu se hoče prosvete, to priča jasno zgodovina zadnjih dvajset let. Želi vedno več kulturno-socialnih delavcev. Treba nam je izobraženstva, ki je izšlo iz ljudstva ter bo delalo za ljudstvo. Za narod slovenski deluje tisti, ki je voljan izvrševati voljo njegovo. Volja našega ljudstva pa je, ostati 1. katoliško-religiozno, 2. slovensko, 3. krščansko-demokratčno. Da je res to njegova volja, kaže vsa zgodovina in tendenca boja v zadnjih letih.

Potrebujemo delavcev, ki bodo vršili voljo ljudstva — krščansko-socialnih mož in mladeničev.

Izvrševati voljo našega ljudstva pa mora vsakdo, ki je izšel iz naračda in se je toliko izobrazil, da mu je to možno. Med te pa spadajo tudi absolvirani srednješolci, bodisi da gredo na visoke šole ali pa si poiščejo drugih služb. Da pa je tem mogoče delovati v poznejšem življenju bolj uspešno, potrebujejo socialne izobrazbe, ki si jo morajo pridobiti deloma že v gimnaziji.

Zato hočemo podati nekaj misli o socialnem vprašanju in nekoliko praktičnih nasvetov za študiranje tega vprašanja od strani srednješolskega dijaštva.

Socialno vprašanje je na eni strani vprašanje po bistvu in vzrokih sedanjih slabih družabnih in gospodarskih razmer, na drugi strani pa tudi po sredstvih, s katerimi bi se dale te razmere zboljšati. Socialno vprašanje delimo v toliko podvprašanj, kolikor je slojev na svetu: 1. agrarno, 2. rokodelsko, 3. obrtno, 4. trgovsko, 5. delavsko (v ožjem smislu), 6. uradniško itd.

Te slabe razmere so nastale, ker so se porodile napačne teorije o bistvu in izvoru prava in pravne filozofije. Dalje je tudi vprašanje etike ali pravoslovja in religije. Etika in religija sta nerazdružni in ker ima krščanska religija najpopolnejšo etiko, mora tudi krščanska etika prekvasiti vse javno življenje vseh narodov, religija si mora osvojiti vso družbo.

Nujno je, da prouči vsak socialni delavec socialno vprašanje, predno začne delovati, zato se mora nuditi tudi srednješolskemu dijaštvu priložnost, da si pridobi potrebnega socialnega znanja.

Dve poti sta možni: reformirale naj bi se gimnazije v toliko, da se poučuje v sedmem in osmem gimnazijskem razredu sociologija in narodna ekonomija kot obvezen predmet. Drugič pa se mora dijak tudi sam vstrajno oprijeti te praktične vede.

Naj si vendar že izbijejo iz glave nekateri ljudje, da se ne smejo preosnovati gimnazije v Avstriji. Malo več znanja bi pa že morala dati gimnazija. Dijak osem let »trga« hlače, pa je nesposoben voditi to ali ono društvo, ustanoviti kako zvezo, govoriti med delavstvom, med priprostim ljudstvom sploh.

V dveh letih bi se dijak izobrazil v glavnih naukih sociologije in narodne ekonomije in dobil vpogled v razvoj teh nauk. Profesor bi mu podal pregled organizacije raznih slojev kulturnega sveta. Učitelj socialne vede bi vodil dijaštvo v tovarne ter jim razlagal o plačah, delavnem času, strokovni organizaciji delavcev v tej tovarni. Prirejal bi izlete v kraje, kjer imajo umno gospodarstvo, dobro razvito živinorejo itd. Na ta način bi postalo srednješolsko dijaštvo res zrelo, ko prejme zrelostno izpričevalo. Če pa že ne kot obvezen, naj bi se poučevali te dve vedi kot neobvezen predmet, tudi na ta način bi se vzgojilo precej delavcev na socialnem polju.

Vendar take reforme bo gimnazijsko dijaštvo še čakalo »par« let, zato se mora samo učiti. Resen, vstrajen privatni študij je rodil že jako veliko talentov.

Srednješolsko dijaštvo mora poznati najprej teorijo in potem se praktično učiti, da gre med ljudstvo, delavstvo, obrtnike in druge sloje našega naroda ter jih sprašuje in vedno sprašuje ter se tako uči! Zanimati se je treba za vso socialno organizacijo, ki je ustanovljena, da se vrši volja našega ljudstva. Knjig za proučevanje socialnega vprašanja je veliko, posebno nemških. Proučiti je treba dobro sprva eno knjigo, ki obsega vsa podvprašanja socialnega vprašanja.

Za študij socializma priporočamo toplo dr. Krekov: »Socializem«. Ne zadošča prečitati knjigo enkrat površno, temveč zopet in opetovano. Povsod velja rek: *lectorem unius libri timeo*. Taka knjiga more biti pa le ona, ki podaje temeljito in pregledno celo snov. To pa daje »Socializem«. Kdor je to knjigo proučil, bode lahko dalje v podrobno izpopolnjeval svoje teoreticno-socialno znanje. Poznamo priproste delavce, katerim je Krekov »Socializem« ljub znanec, koliko je pa dijakov v višjih razredih, celo akademikov, ki se zavedajo važnosti socialnega vprašanja, a knjige ne poznajo, niti te niti druge.

Vsak srednješolec najvišjih razredov naj knjigo ne le prebere, temveč tudi prouči, imel bo od tega užitka in koristi. Tako izobražene, mlade delavce, ki hočejo vršiti voljo slovenskega krščanskega demokratičnega ljudstva, bo to ljudstvo pozdravilo hvaležno in radostno.

Domotožje.

Jason Saviljev.

Res da lepi so večeri
ko nad južnim krajem
zažarijo zvezde
s tajnostnim sijajem,

Toda misli moje
tu se ne mudijo,
raje gor v samotno
gorsko vas hitijo . . .

in se zelen lovor
k vitki palmi sklanja,
kot bi htel ji razodeti
kaj se lepega mu sanja . . .

O, saj v njej sem živel
ure solnčne sreče,
po katerih zdaj tolikrat
solza mi v očeh trepeče . . .

O svetovnem naziranju.

Danes že vsak prvošolec besediči o svojem lastnem, o modernem, svobodomiselnem, klerikalnem in kdosi gavedi še kakšnem »svetovnem naziranju«. A ta pojem nikakor ni vsakomur jasen. Vzemimo v roke n. pr. lé dijaško literaturo nasprotnikov, če se hočemo uveriti o baš — nasprotnem. Radikalci (o liberalcih niti ne govorimo, ker so tako »svobodo«-miselni, da sploh ne vedo, kaj je črno in kaj belo) že skoro celo desetletje pobijajo »klerikalni« svetovni nazor, fotografijo njihovo smo morali pa mi pokazati. Študirajo in »fiksirajo« ga že deset let, poglobili pa se vanj niso: iz malovrednih brošur priučene fraze pričajo o veliki duševni revščini mladine, ki hoče biti — radikalna. Vprašaj radikalnega akademika ali srednješolca, kakšen je njegov svetovni nazor, gotovo ti ne bo danes drugače odgovoril, kot: »Pr klerikalec!« To je bistvo njihovega — protiklerikalnega svetovnega nazora.

Pa ni čuda. Revez, ki išče rešne poti iz labirinta modernih svetovnih protislovij.¹⁾ Dennert pravi koncem navedene knjige, str. 343: »O svetovnem nazoru modernega naravoslovca nikakor ne moremo govoriti, pač pa obstoja več naziranj, ki jih je možno zasnovati na podlagi moderne naravoslovne vede.«

Dotaknimo se vprašanja o svetovnem nazoru. Kaj je to »svetovni nazor«? Odnos človeka do: 1. vesoljstva (»sveta«) in 2. nadstvarnega sveta (metafizika; duševni svet).

Človek lahko zavzame glede obojega trojno stališče: 1. da priznava (pozitivno stališče) ali zanika (negativno stališče), ali pa

¹⁾ Kogar bi to posebno zanimalo, naj si nabavi: Dr. phil. E. Dennert: *Weltauschaung des modernen Naturforschers*, Stuttgart, Kiellmann 1907, 84 K in E. Wassmann S. J.: *Kampf um das Entwicklungsproblem* in Berlin, Feiburg in Breisgau, Herder, 1907, 24 K

niti ne priznava, niti ne zanikuje, nego le — d v o m i (skeptično stališče). Priznava, zametuje ali dvomi: p o p o l n o m a ali l e d e l o m a. Možno je, da priznava oboje: resničnost (realnost, bitnost) vesoljstva in nadstvarnega sveta, ali pa oboje zanikuje (»nihilist«); možno pa je tudi, da le eno zanikuje, drugo priznava, dočim skeptik ne pritrjuje nikomur, češ, da ni »gotovo« tako, ker je lahko drugače. Tudi skeptiki so: p o p o l n i, ki o vsem dvomijo, ali p a d e l n i, ki nekaj priznavajo kot resnično, nekaj pa označujejo kot »videz«.

Naravno, da je lažja sodba o tem, kar je dostopnega našim čutom, ki nam služijo kot pripomočki za doznavanje »vidnega« sveta. Težja je že o nevidnem«, posebno »metafizičnem« svetu. Ali pa tudi nemogoče je drugo vprašanje, ki zahteva pred vsem obilo resnosti. Važno je, kako si človek misli odnos samega sebe do vidnega in nevidnega sveta, kako odnos med vidnim in metafiziškim: snovjo in duševnim svetom. Ne spada li sem tudi vprašanje o početku (pravzroku) in koncu (zmislu) »sveta«? Kdor zanikuje začetek, zanikuje rad tudi konec, kdor pravzrok, tudi končni smoter. Ni li to vprašanje o »v e č n o s t i s v e t a«, večnosti materije, večnem razvoju brez začetka, brez konca in končnega smotra?

Je ali ni: »svet« sam iz sebe in večni; Bog, pravzrok vsega; človek posebna njegova stvar; med človekom in Bogom posebno razmerje; v človeku posebna od telesa celo različna realnost — d u š a; »drugi svet« in posmrtnost; je ali ni razloček med dobrim in zlim itd.? Vse to so vprašanja, o katerih ni dovolj, če pravimo, da so tu. Poznati hočemo tudi vprašanje, kako, zakaj in čemu so tako, kakor so sploh. Kje so vzroki, končni vzroki, kje so smotri, končni smotri? V razvoju? Je-li razvoj res večni? Če je začetek, kdo je indiferentno pratvar zazibal v kroženje in zbudil speče sile, ki so preosnovale »kaos« v »kozmos«?

Še bolj pa nam je mar vprašanje o b o d o č n o s t i vsega, zlasti nas samih. Ima ali nima naše življenje in z nami vred vse vesoljstvo kateri končni smoter? Kajti če v s e s k u p a j nima pravega in zadostnega zmisla, ga tudi d e l i ne morejo imeti. In »narod« je vendar del človeštva! Človeštvo pa: ima li svoj cilj? Kateri in kakšen? Ni-li to vazno, celo prevažno za vsakega, ki si hoče ustvariti jasno sliko o s v o j e m »svetovnem naziranju«?

Svetovni nazor obsega torej nebroj vprašanj, ki so vsako zase in v celoti velikega pomena za poedinca in — družbo. Pravi svetovni nazor nujno stremi za jasnostjo, resnico. Zmote so mogoče, resnica pa ostane vedno in povsod neodvisna, le ena, ker sicer je laž = resnica.

Kdor bi to trdil, ne bi bil nič boljši, kot so bili zofisti pri Grkih, in naj si bi bil to tudi »napredni« radikalni — prerok.

Srednješolsko dijaštvo.

Šola in narodna vzgoja.

V. P.

Nekaj besed o narodni vzgoji naše srednješolske mladine! Kakor znano, se naš učni načrt skrbno ogiblje te strani šolske vzgoje. Šolske oblasti ponekod celo nasprotujejo tej točki. Le v toliko smo v zadnjih štiridesetih letih napredovali, da oblastva ne iščejo več v vsakem dijaškem narodnem krožku »nevarnega gibanja«.

Če govorimo o narodni vzgoji mladine, mislimo buditel in gojitelj njenega narodnega čustva. Grki so smatrali za najvišjo dolžnost, vcepiti v mlada srca ljubezen do domovine, utrditi telo in oplemeniti duha svojih sinov. Kaj ima narod od tega, če si mladina pridobiva učenosti, one vzvišene postave pa ne razume dovolj, da je treba ljubiti svoj rojstni kraj, brate, zemljo, narod?

Vzgojanje mladine ne sme biti naučno enostransko, ampak mora v jednaki meri vpoštevati tudi plemenitenje narodnih čutil. Kjer se torej — kakor žalibog pri nas Slovencih — prepušča ta najnežnejša stran mladega srca samovoljnosti narave, mora pod vtisom vnanjih vplivov prva porajajoča se narodna zavest že v kali odreveneti ali se pa počne razvijati v napačno smer. Največkrat seveda na tihem tli in si išče prilike, da bi stopila na dan.

Dandanes je pri vseh narodih nekako kardinalna točka pedagogike buditel narodne zavesti in navduševanje za domovino in njeno slavo. Angleži, Francozi in Poljaki, kakor tudi Rusi in Čehi stoje v tem oziru visoko. O Nemcih niti ne govorim, ker ti znajo že v ljudskih šolah zanetiti mladinsko ljubezen do rodne zemlje. Smiliti se moramo sebi, ako pomislimo, kako je v naših ljudskih šolah. Otroku se vlivajo v glavo razni nemški cesarji, babenberški vojvode itd., o katerih ne more imeti in mu ni treba imeti niti pojma.

Predmet, ki je posebno pripraven obuditi narodni ponos, je pač povestnica. Misel na slavna dela dedov poživi moč duha in vlija novega olja v ogenj ljubezni posameznika, kakor tudi celega naroda. — Slovenci sicer nimamo velike in slavne zgodovine, ali brez nje pa tudi nismo. Poleg tega nas vežejo ozki stiki s Hrvati, s katerimi so naši dedje velikokrat stali ramo ob ramo. Naša skrb bodi torej, da se sedanjí pouk o povestnici nadomesti z novim boljšim, kjer bo odmerjeno Slovanstvu, posebno pa Jugoslovanstvu tisto mesto, ki mu gre.

V sedanjih razmerah bi moral biti pravi učitelj slovenske mladine — profesor slovenščine. Buditel zanimanja za narodno slovstvo, oziraje se na druge slovanske književnosti, kjer bi prišli v poštev posebno povestniški romani in jugoslovanska narodna pesem, kakor tudi slovanska umetnost sploh, to bi bila važna naloga njegova. Kar se tiče izvenšolske narodne vzgoje, so posebne važnosti izleti in potovanja dijakov po domovini, ki bi se morali vršiti pod vodstvom učiteljev. Čim bolj kdo pozna rodno zemljo in njene prelepe kraje, tem bolj jo bo vzljubil in postal ponosen na njo.

Tudi gledišča so vzgojevalnega pomena za mladino, ako vedo vršiti svojo nalogo. Dajte nam klasičnih dram starih Grkov in modernih slovan-skih, angleških in drugih dramatikov, pa bote videli, da vspeli ne bo izostal. Dijak rabi te dušne hrane.

Osebnó občevarje učiteljev z dijaki, ki je zlasti potrebno v onih mestih, kjer živi slovenski mladenič med tujim življenjem, ga izobrazuje in krepi. Dijakom bi moral biti prost dostop k narodnim prireditvam in vsaj v delni

meri k ondotnim narodnim društvom. Prosta naj so jim tudi igrišča in telovadišča narodnih društev, kjer bi se lahko pod nadzorstvom učiteljevim udeleževali iger.

Potrebno je tudi, da se spremeni stari disciplinarni red, ki prepoveduje dijakom shajanja. Hrvati imajo svoje dijaške krožke, kjer se goji literatura ali kaka umetnost, zakaj bi jih mi ne imeli.

Naj bi vsi prizadeti činitelji spregledali in spoznali nevarnost, v kateri živimo. Z narodnim delom nas vseh se bodo zmanjšali slučajji, da se celo slovenski akademiki izneverijo svojemu narodu in sicer samo zato, ker niso imeli v prejšnjih letih dovolj narodne vzgoje!

* * *

Svobodomiselnost v praksi. Bivši predsednik svobodomiselnega akademičnega društva »Sava« je predlagal na prvi državni gimnaziji, da se dijakom prepove čitanje in naročanje dijaških listov ter »Svobodne Misli« Pričakujemo, da »Sava« izključi svojega starešino, ker je grešil proti osnovni dogmi društva, izdal društvene ideale. Zakaj se je to zgodilo? V peštev prideta §§ 22 in 33 disciplinarne reda. § 22: brati in širiti slabe knjige je prepovedano, istotako naročati politične spise. Katere knjige so slabe? One, ki ne odgovarjajo namenu srednjih šol, ki je vzgajati dijaštvo versko-nravno. Torej je slabo čtivo »Omladina«, »Svoboda« in »Svobodna Misel«, ker ti listi rujejo proti veri, sejejo brezverstvo med mladino in rušijo s tem temelj npravnosti. Zakaj pa metati »Zoro« v en koš s temi listi? Ali se ne strinja njeno stremiljenje z namenom, ki ga ima srednja šola v vzgojnem oziru? Okrepiti versko zavest, dvigniti dijaštvo na čim višjo stopinjo humanitete in npravnosti, za tem težimo. Med politične spise pa se ne more uvrščati dijaških listov. § 33. Dijakom ni dovoljeno stopati v javnost s svojimi duševnimi proizvodi brez dovoljenja učiteljskega zbora. Iz tega paragrafa sledi samo to, da se lahko kaznuje dijak, ki objavlja plodove svojega duha. Nikakor pa ne gre prepovedovati listov, ki se trudijo za izobrazbo dijaštva, dokler niso zakrivilili drugega, kot da prinašajo tudi spise srednješolcev. Dokažite, da zavaja »Zora« dijaštvo na slabo pot, ga pokvarja, poprej pa nimate povoda jo prepovedovati! Zakon daie že itak le bore malo svobode srednješolski mladini, kar zadeva lastno izobrazbo. Kdor pa tolmači paragraf še strožje kot mu ga je potreba, ta sili dijaštvo, da dela skrivaje, kar ima in čuti za potrebno. Vzgojitelj ne sme udušiti stremljenj mladine, temveč jih na pravo pot ravnati. Svoboda je škodljiva le, kadar se jo zlorablja. Preiskovali ne bomo, ali ne tiče morda za tem drugi razlogi. Žalosten dokaz več imamo, koliko vredijo svobodomiselni ideali. Ta nam nasproten ukrep nas ne bo oviral v našem delu!

* * *

Iz Gorice. Naše goriško dijaštvo je začelo hoditi boljša pota. Veseliti se mora človek, ko vidi, da je prenehalo nekdanj običajno krokanje. Zato je med dijaštvom pravo veselje doma; sključenih postav in žalostnih obrazov ne najdeš, vsem sije zadovoljnost z obraza. Upati je, da bo vzgojila goriška gimnazija mnogo narodnih delavcev, ki se bodo neustrašeno borili za svetlinje našega ljudstva in stremili za idealom, da postanemo na podlagi prave krščanske kulture krepak, čvrst narod. V tem je naša rešitev! — Mnogo življenja je prinesla med mladino »Slovenska krščansko-socialna zveza«. Nima še eno leto obstanka, a je že krepko razvito njeno delovanje. Pričetkom novega leta je priredila socialni kurz. K tedenskim predavanjem redno zahaja nekaj mladine, a želeli bi bilo večjega zanimanja, posebno od strani dijaštva! — »Mladost« nam je dobrodošla, radostno smo jo pozdravili; saj smo nujno potrebovali mladinskega lista. Danes sleparijo od vseh strani s tisto laži-svobodo, zato »Mladost« pripelji slovensko mladino brez razlike stanu do vednosti in spoznanja, da je bilo prvo znamenje svobode večni križ na Golgati!

* * *

Razno.

Uredniška listnica. Odločili smo se podaljšati rok za razpisane sestavke do 10. junija. — Somišljeniki na srednjih šolah, poprimite se dela! — Prosimo, naj se pošiljajo odslej vse stvari, ki se tičejo uredništva na naslov: phil. Mirko Božič, I. Universitāt.

* * *

G. Nekdojev! — Izmed poslanih pesmic nam deloma ugaja »Na materini gomili«, ki ima pred drugima dvema to prednost, da je naravna, neprisiljena:

»Nihče ne mara zame več,
odkar te vzela božja njiva.
— Ljubezen šla je s tabo preč! —
Po svetu tavam zdaj okrog,
otrok bolan — nepreskrbljen,
od vsake duše zapuščen.
Za me skrbi le dobri Bog,
ki ga ljubiti me učila . . .«

Tu vidite, kaj treba pesniku: z globine lastne svoje duše mora zajemati, izraziti mora, česar mu je polno srce. Sicer je pesem prisiljena (kakor »Kanačka«, ki obdelava čisto vsakdanji predmet v slabi obliki) ali pa uidejo človeku banalnosti, kakor Vam v pesmi »Cvetka«. Cvetka stoji ob potoku, toda »r-ten-sko« tam gre nekdo ter utrga cvetko. »In ribice so žalostne, rak bridko še solzi.« (!) — Veste, čitatelj se bo pa pri ti turobni situaciji — smejal. Zdravi!

I. D.

G. Slavček Novograjski! »Dijaška«. Ko sem čital naslov, me je izpreletelo veselje. Imamo vsaj dijaško himno! Na prvi strani jo natisnemo v »Zori«! A to misel sem hitro opustil, ko sem čital:

»Zastava naša frfoli, (!)
pod seboj tebe si želi,
oj ti dijak,
bod' narodnjak!

K nam v vrsto stopi, sem v krog,
zapeli bomo lepi zvok!
In Slava ti,
na vek' živi! . . .

Čast tebi poj na veke se.
časti se može tvoje vse,
Slovenija,
oj miljena!«

Oprostite, Vasi verzi spominjajo na Koseskega: »Če zavist lizuna zvine, da zamrdne sin krtine: Kdo je mar?« Nove besede v novih pomenih in novih konstrukcijah! V osemkitični pesmi opevate prvo vijolico. Čitatelj se tu dolgočasi. Še bolj bi se pa dolgočasil pri »Siroti« v 17 kiticah, če bi Vi ne poskrbeli včasih za smeh, n. pr.:

»Kitaro sovražim,
ne brunkam zdaj več,
na gosli ne cigam,
veselje je preč.«

Vtisek pesmi je večkrat v obratnem razmerju z njeno dolgostjo. Kako so razmeroma kratke n. pr. mnoge pesmi Zupančičeve — in vendar imamo občut, da je povedal vse, kar je bilo treba. Pred nekaj tedni sem prečital na novo Gregorčiča in za svojo osebo dobil vtisek, da bi bila marsikaká pesmica še lepša, če bi imela eno ali dve kitici manj. Učiti se morate tudi še pravilnega slovenskega sloga! Zdravi!

G. Rozi! — Vaš sonet »Spòminu prijateljevem« (!) je brez dvoma boljši kot zadnjič ocenjena pesem »Iz tujih krajev«. Misel je res lepa, vredna, da jo obdelate še enkrat v lepši obliki. Jezik Vam ne teče še prav gladko, a to da vaja! Varujte se pa takoj sedaj v začetku dolgih zapletenih stavkov, ki segajo še v prihodnjo kitico in niso takoj razumljivi. Vidimo, da napredujete hitro. Za danes se je sicer moralo izpolniti Vaše prorokovanje v pismu: »Spet nov material za koš!« A upamo, da Vas vidimo kdaj tudi v listu! Pozdrav!

* * *

Trnje in cvetje iz Svobode. Trnje za radikalce. »Več navdušenih in odkritih pripadnikov radikalne struje nam je namreč že izjavilo, da je polemika »Omladine« proti »Svobodi« naravnost smešna in da jih je do duše sram, da so pripadniki struje, ki vodi tako sramoten in nizek boj proti drugi napredni (proti »nenapredni« bi bil sramoten in nizek boj dovoljen!) dijaški struji. — Iz nastopa »Slovenije« proti Gorenjcem sklepa »Svoboda«, da so v radikalnem taboru ljudje, ki se jim ne gre za resnično delo, ampak edino le za grdo, zagrizeno strankarstvo.« In gospoda se pozna med seboj jako dobro! — »Svoboda« laže, ko trdi, da se tiska »Zora« zastonj. Tega tudi listu ni potreba. Take brezstidnosti in surovosti, kot pod »Plat-zvona! kaj gori?« še nismo čitali v dijaškem listu. Tak napad na katoliškega svečenika — urednika »Bogoljuba« veleč. g. Jan. Kalana — je izliv nizkotne duše. Napadi na napredno dijaštvo v 3. in 4. štev. »Zore« (o moralnem življenju) niso neosnovani, ampak žalibog resnični. »Kadar pride v Ljubljano, naj se ustavi vsak dan ob štirih pred bogoslovnico ali pa pred Alojzjeviščem! Blede, suhe, sključene postave s črnoobroblijenimi globoko vdrtimi očmi bode opazil. Morala se jim čita na hrbtih . . .« Pisec teh vrstic hoče dokumentirati svojo pesniško nadarjenost, a kaže satansko zlobnost. Črnoobroblijenih oči še nismo videli pred Alojzjeviščem in bogoslovjem, pač pa na visokih solah, v gostilnah in kavarnah vseučiliških mest in pri »prosvitljenih« tovariših na srednji šoli. Poznamo v bogoslovju od dela blede, suhe, sključene postave, videli smo pa tudi že od uživanja smrti zapadle sence. Veleč. g. urednika se osebno napada. In tak list se drzne očitati, da se ne sramujejo klerikalni dijaki niti najpodlejših sredstev! S svojim besedičenjem nikdar ne boste priborili naprednim profesorjem pravice, da bi nekaznjeno zastrupljali mladino katoliških starišev. Profesor, ki hoče vzgajati dijake protiversko, dela proti svojim dolžnostim, ki jih je prevzel do družbe. Red v družbi zahteva zato, da se takega parazita uniči, če ne gre zlepa, pa zgrda. Če roban-tite liberalci in se zgražajo moralni radikalci, nam to ne imponira.

* * *

»Omladino« razburja nov list »Mladost«, češ, da bo razširjala klerikalizem ter ga branila pred napadi pameti in razuma. Sicer ne vemo, kaj razume »Omladina« pod klerikalizmom, ker ima o pojmi, s katerimi operira »Omladina«, vsak radikalec druge nazore. Ako razumete pod klerikalizmom — katoličanstvo — vsaj v praksi ta dva pojma istovetite — potem ga bo »Mladost« kot »Zora« z vso marnostjo širila; branila bo katol. misel pred vsemi napadi, a takozvanih napadov razuma in pameti se ne boji, najmanj pa od strani radikalcev katerim sta razum in pamet »ein Mädchen für Alles«. — Trditev, da uporablja »Zora« vsa nedopustna sredstva dol do najpodlejšje denunciacije — je nesramna laž, men- da vendar nedopustno sredstvo, vsaj po človeški pameti neradikalcev.